

ATITUDINEA ÎMPĂRATULUI CONSTANTIN CEL MARE (306-337) FAȚĂ DE PĂGÂNISM

ION BICA*

La sfârșitul secolului al III-lea, credința creștină propovăduită de ucenicii Mântuitorului Iisus Hristos (Matei XXVIII, 19) se răspândește în întreg Imperiul Roman, până în provinciile cele mai îndepărtate. Învățătura creștină câștigase de partea sa nu numai oameni proveniți din păturile sărace ci chiar și pe unii dintre cetățenii romani care ocupau posturi importante în administrația imperială, devenind astfel o forță pe care Dioclețian (284-304) s-a străduit în zadar să o înfrângă¹. Criza veacului al III-lea, care a zguduit puternic Imperiul Roman, aflat în pragul prăbușirii, a afectat și domeniul religios. Credințele și superstițiile Orientului, dintre cele mai ciudate și mai stranii, se răspândiseră pe întreg teritoriul roman. Oamenii aspirau la o religie care să transfere într-o altă lume finalitatea existenței pământești.

La scurt timp după numirea lui Constantin I (desemnat de istoriografie cu apelativul de „cel Mare”, 306-337), în calitate de conducător al Occidentului (306), s-a produs „cea mai importantă schimbare pe care a cunoscut-o istoria Bisericii”². Potrivit izvoarelor scrise (Eusebiu de Cezareea și Lactanțiu), în ajunul confruntării cu uzurpatorul Maxențiu la Pons Milvius (Podul Vulturului), lângă Roma, la 28 octombrie 312, împăratul Constantin I - păgân în această vreme (adept al cultului sincretist solar „Sol invictus”)³ - se convertește în mod miraculos la creștinism⁴.

* Universitatea din Pitești.

¹ Facultatea de Teologie Ortodoxă „Sfânta Muceniță Filoteia” din Pitești.

² Pr. prof. I. Rămureanu, *Persecuțiile sub Dioclețian, sub coregenții și urmașii lui. Sfârșitul persecuțiilor*, în „Istoria bisericească universală”, vol. I (1-1054), București, 1987, p. 130-138; Paul Allard, *La persécution de Dioclétien et le triomphe de l'Église*, 2 vol., Paris, 1908; G. Ricciotti, *The Age of the Martyrs. Christianity from Diocletian to Constantine*, Milwaukee, 1959.

³ Henri-Irénée Marrou, *Biserica în antichitatea târzie (303-604)*, traducere de Roxana Mareș, București, 1999, p. 25; J. R. Palanque, *La paix constantinienne*, în „J. R. Palanque, G. Bardy, P. de Labriolle, *Histoire de l'Église depuis les origines jusqu' à nos jours*. 3. De la paix constantinienne à mort de Théodose (publiée sous la direction de Augustin Fliche et Victor Martin), Paris, 1939, p. 18.

⁴ Adorarea soarelui și a luminii solare este atestată în religia primitivă a tuturor popoarelor indoeuropoene, având un rol însemnat și în cultele popoarelor italiene. Vechiul cult roman al lui Sol deținea un rol modest în religia romană a epocii clasice și a fost ușor eclipsat de zeii solari străini. Asimilarea de către Sol a unor culte cu mistere, a divinităților solare siriene, în primul rând al lui *Sol invictus Elagabalus*, apoi a zeului iranian Mithras și în final instituirea de către Aurelian (270-275) a cultului zeului *Deus Sol Invictus* au fost o parte componentă a triplei mișcări: religioase, filosofice și politice care tindea să instaureze un monoteism păgân solar. *Enciclopedia civilizației romane*, coordonator științific: prof. univ. dr. doc. Dumitru Tudor, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 728.

După victoria de la Podul Vulturului (Pons Milvius), Constantin rămâne singur stăpân în Occident. La începutul lunii februarie 313, el se întâlnește cu Liciniu la Milano (Mediolanum), în Italia, unde are loc celebrarea căsătoriei acestuia cu Constanția, sora vitregă a lui Constantin. În istoria Imperiului Roman târziu întâlnirea a rămas cunoscută sub denumirea de „Edictul de la Milano”⁵, prin care se acorda

⁴ În legătură cu acest eveniment este pusă povestirea despre apariția înaintea împăratului Constantin și a soldaților săi a semnelor Sfintei Cruci, cu privire la care s-au purtat multe discuții. Scriitorul creștin Lactanțiu, preceptorul lui Crispus, fiul cel mai mare al lui Constantin, relatează pe la anul 318 că, în ajunul bătăliei, Constantin a primit în vis înștiințarea de a înscrie pe scuturile soldaților săi „semnul *ceresc al lui Dumnezeu*” (caeleste signum dei). Ascultând de porunca primită, a doua zi, Constantin a pus să se înscrie pe scuturi monograma cu inițialele numelui lui Hristos în limba greacă monograma X-P (chi-rho) sub forma „*literei X trasersată de I cu capătul curbat*” (traversa X littera I summo capite circumflexo) (De mortibus persecutorum, 44, 5).

Spre deosebire de Lactanțiu, lucrarea *Viața lui Constantin (Vita Constantini)*, atribuită istoricului Eusebiu de Cezareea, povestește despre apariția pe cer ziua, în amiaza mare, deasupra soarelui, a unei cruci luminoase împreună cu inscripția „*prin acest semn vei învinge*” (Vita Constantini, I, 28). Crucea i-ar fi apărut lui Constantin și armatei sale pe când se aflau în Galia, în drum spre Italia. Noaptea în vis i s-a arătat Hristos, poruncind să se facă un steag (labarum). În continuare este descris acest steag împodobit cu o coroană din pietre prețioase și aur, în care era înscris numele lui Hristos sub forma literelor X-P (chi-rho). În partea de jos a steagului apăreau busturile împăratului și ale fiilor săi (Vita constantini, I, 29-31).

Povestirea în cele două versiuni ale ei, mai ales cea de a doua, au fost combătute cu argumente temeinice. De altfel această lucrare laudativă, chiar dacă are un miez eusebian, pare o compilație mai târzie, poate în întregime compusă către anul 400 de episcopul arian Euzoios, moștenitorul bibliotecii lui Eusebiu. Convertirea lui Constantin cel Mare la creștinism a stârnit numeroase discuții în rândul istoricilor: unii neagă sinceritatea actului, acordându-i numai o însemnătate politică (H. Grégoire); alții fac din Constantin un sincretist confuz (A. Piganiol); o altă grupare susține realitatea convertirii în anul 312 (N. H. Baynes, H. Lietzmann, A. H. M. Jones, A. Alföldi, J. Vogt, J. R. Palanque, W. Seston). Sigur este, însă, că monograma (chrisma) simplă X-P, numită și monograma constantiniană, apare pentru prima dată pe monede și medalioane încă din anii 312-313. Aceste reprezentări sunt mai numeroase începând cu anul 315 și se răspândesc pe măsura consolidării puterii împăratului Constantin (în anul 317 apare pe monedele din Siscia, iar în anii 325-326 pe cele emise la Constantinopol). Semnificativă este renunțarea lui Constantin de a merge pe Capitoliu, la intrarea triumfală în Roma. La aceasta se adaugă și informația lui Eusebiu de Cezareea (*Historia ecclesiastica*, IX, 9, 10-11) potrivit căreia Constantin a poruncit ca în mâna statuii ridicate în for, în cinstea victoriei obținute, să pună „*trofeul patimii mântuitoare*”, adică semnul Sfintei cruci: „*prin acest semn mântuitor, adaugă Eusebiu, dovada adevăratei puteri, eu (Constantin) am eliberat orașul vostru scăpându-l de jugul tiranului și am redat senatului și poporului romanilor vechea glorie și strălucire*”. Nicolae Bănescu, *Istoria Imperiului Bizantin*. vol. I. Imperiul creștin și asaltul invaziilor (313-610), ediție îngrijită de Tudor Teoteoi, București, 2000, p. 47-59 (=Din istoria Imperiului Bizantin. Perioada protobizantină. Constantin cel Mare, Mitropolia Olteniei, XXI, 1969, 5-6, p. 358-364) cu o prezentare a problemei; Preot lector dr. Adrian Gabor, *Biserica și Statul în primele patru secole*, București, 2003, p. 171-174; Prof. dr. Emilian Popescu, *Studiu introductiv* la „Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, în „*Scrieri. Partea a doua*”, traducere și note de Radu Alexandrescu (Colecția părinți și scriitori bisericești, vol. 14), Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991, p. 29-32.

⁵ După înfrângerea lui Maxim Daia (30 aprilie 313), Liciniu rămâne singur stăpân al Orientului. La 13 iunie 313, în Nicomedia, el dădea o circulară (mandatum) sau un rescript în favoarea creștinilor al cărui text ne-a fost transmis de Lactanțiu, martor ocular al acestor evenimente. Din conținutul documentului reiese că este rezultatul hotărârii luate împreună cu Constantin la Milano, unde cei doi împărați s-au întâlnit pentru a discuta toate probleme referitoare la securitatea și binele public și pentru a da creștinilor posibilitatea de urma religia pe care și-au ales-o. Mai departe scrisoarea se adresează guvernatorului provinciei înștiințându-l că au fost suprimate toate restricțiile de mai înainte cu privire la creștini, cărora li se acordă deplină libertate pentru a-și practica religia lor. De asemenea, ordonă să fie restituit gratuit și fără întârziere comunității creștinilor (corpus christianorum) toate locașurile de cult confiscate, chiar dacă între timp au ajuns în proprietate particulară, cei care le-au cumpărat urmând să fie despăgubiți de stat. Comunitatea creștinilor va fi ajutată ca

libertate religioasă tuturor religiilor de pe cuprinsul imperiului, inclusiv celei creștine. Edictul de toleranță dat de Galeriu cu aproape doi ani înainte (30 aprilie 311), document semnat și de Constantin și de Liciniu, continua să rămână textul de bază, însă el nu fusese aplicat în provinciile aflate sub conducerea lui Maximin Daia (310-313), Siria și Egipt, la care după moartea lui Galeriu (311) s-a adăugat și Asia Mică. Acest edict punea o seamă de condiții, stipulate chiar în textul lui sau comunicate ulterior guvernatorilor provinciilor. Cu prilejul întâlnirii de la Milano (Mediolanum), Constantin și Liciniu au abrogat vechea jurisprudență referitoare la bunurile Bisericii, confiscate în timpul persecuțiilor anterioare. Noile dispoziții au fost comunicate în provinciile orientale ale Imperiului Roman, unde se simțea mai multă nevoie, prin scrisori circulare sau rescripte.

Acest moment este hotărâtor pentru evoluția pe mai departe a noii religii. Edictul a fost urmat de o serie de măsuri luate în favoarea Bisericii creștine, care devine astfel una dintre instituțiile cele mai importante din Imperiul Bizantin. Fiind recunoscut ca religie liberă, pe tot cuprinsul Imperiului, creștinismul a putut să se dezvolte în voie, chiar s-a bucurat de o serie întregă de avantaje pe care până atunci le cunoscuseră numai cultele păgâne⁶.

În anul 313, când Constantin cel Mare promulga la Milano celebrul edict, creștinismul era departe de a fi biruit religia păgânilor. Chiar și în Orient (Grecia, Egipt, Siria), unde se consideră de obicei că numărul creștinilor ar fi fost mare, păgânii erau majoritari, creștinii nefiind decât o minoritate. De asemenea, în Italia, la Roma, cei treizeci de mii de adepți ai religiei propovăduite de Apostoli nu reprezentau decât zece procente din întreaga populație⁷.

Panegiricul de la Trier din toamna anului 313 precizează că după intrarea în

decizia să fie executată cât mai repede cu putință și ordinea publică restabilită, circulara trebuind să fie adusă la cunoștință tuturor locuitorilor (De mortibus persecutorum, 48).

Textul grec al aceleiași circulare, adresată foarte probabil guvernatorului Palestinei și afișată la Cezareea, ne-a fost transmis cu mici deosebiri de istoricul Eusebiu (Historia ecclesiastica, X, 5, 1-4). Se crede că pentru a câștiga bunăvoința creștinilor din Orient și mai ales a celor din Asia Mică, mult mai numeroși decât în alte ținuturi, Liciniu adresa aceeași circulară tuturor provinciilor intrate sub stăpânirea sa, după înfrângerea lui Maximin Daia. În Occident, Constantin n-a emis o circulară asemănătoare cu cea a lui Liciniu pentru că aici, existând de mai înainte o politică favorabilă creștinilor, nu fusese necesar să fie publicat edictul lui Galeriu.

Cu toate că în sensul strict al cuvântului nu se poate vorbi despre existența unui „*edict de la Milano*”, epistola circulară sau rescriptul lui Liciniu, al cărei text îl cunoaștem datorită lui Lactanțiu și Eusebiu, poate fi considerată o urmare a întâlnirii și hotărârii luate de Constantin și Liciniu la Milano. Ea nu trebuie socotită numai opera lui Liciniu, ci dimpotrivă, dacă se are în vedere politica generală a celor doi împărați, noua legislație privind religia creștină apare mai curând ca opera lui Constantin. Prescripțiile publicate de Liciniu în vara anului 313 la Nicomidia și în Orient, în general, fuseseră într-un fel sau altul promulgată de Constantin în Occident și în nordul Africii. De aceea, pe drept cuvânt, revoluția promovată de acest mare împărat în politica religioasă a Imperiului Roman a fost numită „*pacea constantiniană*”. Ion Barnea, Octavian Iliescu, *op. cit.*, p. 37-39; M. Anastasos, *The Edict of Milan (313)*, Revue des Études Byzantines, 25, 1967, p. 13-41.

⁶ Pr. prof. Ioan Rămureanu, *Constantin cel Mare și creștinismul*, în „Istoria bisericească universală”, vol. I (1-1054), ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, p. 150-151; Ion Barnea, Octavian Iliescu, *Constantin cel Mare*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 69-72.

⁷ Alain Ducellier, *Bizantinii. Istorie și cultură*, traducere din limba franceză de Simona Nicolae, București, 1997, p. 170; A. A. Vasiliev, *Histoire de l'Empire byzantin*, traduit du russe par P. Brodine et A. Bourguina, préface de M. Ch. Diehl, tome I (324-1081), Paris, 1932, p. 57.

Roma împăratul n-a urmat drumul tradițional de triumf spre Capitoliu și n-a adus jertfă lui Jupiter, cum se obișnuia. Autorul Panegiricului de la Trier nu menționează nici o divinitate păgână care l-ar fi ajutat să câștige lupta de la Pons Milvius, ci face doar referiri la „indicațiile divine”(divina praecepta) date lui Constantin în taină și care sunt, desigur, de pus în legătură cu Dumnezeu creștinilor. Toate acestea arată o distanțare a lui Constantin de practicile de cult păgâne. Constantin n-a repudiat dintr-o dată toată moștenirea păgânismului și, ca și tatăl său, care fusese monoteist, el considera soarele ca mediator vizibil între Dumnezeu suprem și oameni⁸.

Istoricul păgân Zosimos îl acuză pe Constantin I de a nu fi celebrat jocurile seculare. Acestea erau sărbătorite totdeauna la aproximativ 110 ani, iar ultimele fuseseră organizate în anul 204, în timpul lui Septimiu Sever. Așadar, în anul 313, ar fi fost ultimul termen pentru o nouă celebrare și Constantin ar fi putut profita de sejurul său la Roma în toamna anului 312 pentru a le organiza. De asemenea, îi reproșează faptul de a nu fi urcat pe Capitoliu pentru sacrificii rituale cu ocazia aniversării triumfului său asupra lui Maxențiu la decenalele(zece ani de domnie) din anul 315⁹.

Așadar, cu timpul, păgânismul dominant în Imperiul Roman, devine o religie ca oricare alta. Tolerat o vreme de Constantin cel Mare, până prin deceniul doi al secolului al IV-lea, el este restrâns treptat prin anumite măsuri¹⁰.

O serie de legi emise între anii 319-320 interziceau efectuarea de sacrificii și practicarea haruspiciilor¹¹ în case particulare (Codex Theodosianus - C.Th., mai departe - IX, 16, 1; XVI, 20,1). Ca urmare a apropierii, tot mai mult, a împăratului de credința creștină, începând cu anul 320, asistăm la dispariția reprezentărilor păgâne de pe monede, înlocuite cu simboluri creștine (chrisma constantiniană)¹². O altă lege din anul 323 prevedea pedepse grave pentru cei ce i-ar obliga pe creștini să celebreze ceremonii păgâne (C. Th. XVI, 24).

Într-o scrisoare din anul 324 „către orientali”, împăratul Constantin îi îndeamnă pe toți supușii să se convertească la creștinism. Cei care refuzau nu erau constrânși sau persecutați, ci tolerați și lăsați în pace, libertatea de conștiință și de cult fiind socotită deopotrivă valabilă și pentru păgâni (Vita Constantini, II, 46, 60). Însă, dintr-o scrisoare adresată lui Macarius și altor episcopii din Palestina, reiese că împăratul nu vedea cu ochi buni frecventarea templelor, dar nici n-a emis vreo lege care să o interzică. S-a mulțumit doar cu faptul ca propria sa imagine să nu fie

⁸ Prof. dr. Emilian Popescu, *op. cit.*, p. 31.

⁹ Bertrand Lançon, *Constantin cel Mare*, traducere, prefață și note de Gheorghe Lazăr, București, 2003, p. 94. Istoricii bisericesc Eusebiu de Cezareea, referindu-se la acest eveniment, spune că împăratul a sărbătorit decenaliile sale prin ofrande aduse lui Dumnezeu „fără foc și fum” (*Ibidem*, p. 94).

¹⁰ Charles Diehl, *Justinien et la civilisation byzantine au VIe siècle*, Paris, 1901, p. 547: „Depuis le jour où, avec Constantin, le christianisme était monté sur le tron des Césars, une lente mais irréversible décadence avait commencé pour le paganisme”. N. Bănescu, *op. cit.*, p. 52, Constantin cel Mare și-a dat „seama că noua credință devenise o putere în fața căreia păgânismul n-ar fi putut să se mențină mult timp”.

¹¹ În religia romană, precizarea viitorului prin cercetarea măruntaielor victimelor sacrificate și explicarea fenomenelor mai puțin obișnuite ale naturii (fulgere, tunete, meteoriți, cutremure de pământ), de către persoane care purtau denumirea de *haruspices*. Unii comandanții militari recurgeau la serviciile lor în ajunul bătăliilor. În afara solicitărilor oficiale, haruspices au continuat multă vreme să trăiască pe seama credulității populare (*Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, vol. II, D-L, coordonator științific: Constantin Preda, Editura științifică și enciclopedică, București, p. 221).

¹² Ion Barnea, Octavian Iliescu, *op. cit.*, p. 70; Henri-Iréné Marrou, *op. cit.*, p. 26, consideră că ultimele reprezentări păgâne de pe monedele constantiniene dispar după anul 323.

introdusă în temple¹³.

În anul 331, Constantin a dispus întocmirea inventarului bunurilor templelor. Câteva dintre ele au fost închise și deposedate de porțile și acoperișurile placate cu metale prețioase¹⁴.

În veacul al IV-lea, păgânismul în pericol a recurs la ajutorul forțelor elenismului. Filosofia cea mai răspândită în Imperiul Roman din această vreme era neoplatonismul¹⁵. Întemeiat de alexandrinul Ammonios Saccas, a fost mai apoi sistematizat de Plotin (c. 204/205- c. 269/270)¹⁶. Cei mai importanți dintre continuatorii sistemului filosofic al lui Plotin au fost Porfirios (232-304)¹⁷ - elevul lui Plotin - și Iamblichos (mijlocul secolului al III-lea - 330) din Chalchis - la rândul lui, ucenicul lui Porfirios -, cunoscut fiindcă a pus filosofia cu totul în slujba cultului păgân. În concepția acestuia un rol important îl are mistică pitagoreică a numerelor și filosofia platonice. În sistemul lui Iamblichos se regăsesc toate zeitățile păgâne ale tuturor popoarelor orientale, afară de Dumnezeu creștin, pe care acesta le divinizează. În lucrarea sa intitulată *De ceremoniis* el prezintă modul cum se poate realiza ascensiunea de la lumea materială la principiul Unu prin theurgie - „lucrare divină” care presupune sacrificii materiale, incantații mistice și conceptualizări matematice rafinate. Această combinație între religia tradițională și speculații intelectuale a atras un spectru larg de adepți și i-a unit în jurul divinității olimpiano-romane Jupiter ca nucleu al cultului neoplatonic al lui Unu¹⁸. Față de aceste tendințe ale elenismului de la începutul secolului al IV-lea, împăratul Constantin cel Mare a condamnat și chiar a poruncit distrugerea tratatului lui Porfirios intitulat *Împotriva creștinilor* (Κατὰ χριστιανῶν), precum și a altor scrieri¹⁹.

¹³ Bertrand Lançon, *op. cit.*, p. 96.

¹⁴ *Ibidem*, p. 94. Se pare însă că această măsură nu a fost îndreptată direct împotriva păgânismului. Unii dintre istorici (A. Knecht, L. Duchesne, A. Piganiol) sunt de părere că împăratul Constantin cel Mare a luat măsuri severe numai împotriva templelor care deveniseră celebre prin imoralitatea lor, iar confiscarea averilor aparținând acestora n-a avut la bază motive religioase, ci financiare. În ultimii doisprezece ani de domnie, după ce a rămas singur împărat și a mutat capitala la Constantinopol, unde erau necesare ample lucrări de construcție, Constantin a făcut mari cheltuieli, irosind rezervele pe care ani de zile Liciniu le acumulase cu răbdare și parcimonie, precum și mari cantități de aur și argint provenind din tezaurele templelor păgâne (Vasile Gh. Sibiescu, *Împăratul Iustinian I și ereziile*, București, 1938, p. 181-182, nota 6; Ion Barnea, Octavian Iliescu, *op. cit.*, p. 64; Bertrand Lançon, *op. cit.*, p. 96)

¹⁵ În mod tradițional prin *neoplatonism* se înțelege mișcarea filosofică de limbă greacă, care se întinde cronologic, începând cu prima jumătate a secolului al doilea, până în anul 527 când, prin decret, Iustinian a închis școala din Atena. Deși s-a încetățenit, o atare denumire nu este destul de potrivită, și nici aceea de *filosofi alexandrini* care este atribuită, uneori, celor care au trăit în această perioadă. În istoria gândirii antice se deosebesc trei direcții neoplatonice: 1) Școala romană alexandrină a lui Plotin; 2) Școala siriană a lui Iamblichos; 3) Școala ateniană a lui Proklos. Jean Brun, *Neoplatonismul*, traducere de Cătălin Anghelina, București, 2000, p. 5; Diac. prof. dr. Nicolae Balca, *Istoria filosofiei antice*, București, 1982, p. 316.

¹⁶ Plotin a fost un temeinic cunoscător al filosofiei grecești, mai ales al celei platonice și aristotelice. El a mai fost influențat de către Numenius din Apamea, Filon Evreul, Plutarh din Cheroneia și de alți neopitagoreici platonizanți. Diac. prof. dr. Nicolae Balca, *op. cit.*, p. 318.

¹⁷ Porfirios nu a fost un continuator original în ale filosofiei, ci a fost mai mult un interpret și apărător al filosofiei plotiniene, care pentru el era identică cu filosofia platonice și aristotelice. Între lucrările sale se află și o scriere îndreptată împotriva creștinilor (Κατὰ χριστιανῶν), care nu ni s-a păstrat. Diac. prof. dr. Nicolae Balca, *op. cit.*, p. 334.

¹⁸ Charles Matson Odahl, *Constantin și Imperiul creștin*, traducere de Mihaela Pop, București, 2006, p. 157.

¹⁹ Asist. drd. Vasile-Adrian Carabă, *Sopater din Apamea (sec. al IV-lea). Destinul unui filosof neoplatonic la curtea lui Constantin cel Mare (306-337)*, Studii teologice, III, 2007, 1, p. 60.

În secolul al IV-lea, la curtea împăratului creștin Constantin cel Mare, a trăit Sopater (Sopatros), născut în Apameea, un distins filosof aparținând școlii neoplatonice siriene a lui Iamblichos. El a exercitat o mare influență asupra împăratului și a devenit unul dintre cei mai buni prieteni ai acestuia. Cu toate acestea, împăratul însuși l-a condamnat la moarte, suspectându-l de propagandă în favoarea păgânismului²⁰.

Împăratul Constantin cel Mare (306-337) a adoptat față de păgânism o atitudine de toleranță, incontestabilă din punct de vedere istoric. A luat unele măsuri împotriva necreștinilor doar atunci când credința creștină era pusă în pericol, însă nu a interzis practicarea cultului public păgân. Așadar, Constantin cel Mare nu poate fi considerat un persecutor al păgânismului, în adevăratul înțeles al cuvântului²¹.

THE ATTITUDE OF THE EMPEROR CONSTANTINE THE GREAT (306-337) AGAINST TO THE PAGANISM

Abstract

The emperor Constantine the Great (306-337) adopted against to the paganism a tolerant attitude. He promulgated some laws against to the ancient religions only when the Christian faith was in danger, but he not interdicted the practice of the public ancient religions. Constantine the Great wasn't a persecutor of the paganism.

²⁰ Jean Sirinelli, *Urmașii lui Alexandru cel Mare*. Literatura și gândirea greacă 334 î. Chr. - 529 d. Chr., traducere de Theodor Constantin Georgescu și Constantin-Traian Georgescu, București, 2000, p. 371, arată că arderea scrierilor profane și condamnarea lui Sopater (Sopater), eveniment petrecut în anul 333, rămâne „un episod izolat”. Motivul pentru care a fost condamnat este controversat, unii susținând povestea lui Eunapios din *Vitae sofistarum*, cum că ar fi căzut victimă unei conspirații creștine conduse de prefectul pretoriului, Ablabius, alții văzând cauza în încercarea sa de a-l convinge pe Constantin de inutilitatea pocăinței pentru execuția propriului său fiu, Crispus, și a soției sale Fausta, cât și propaganda păgână pe care acest Sopater o făcea în palatul imperial. Asist. drd. Vasile-Adrian Carabă, *op.cit.*, p. 45.

²¹ El și-a păstrat până la sfârșit titlul de *pontifex maximus*, dar nu din convingerea că este mare preot al păgânismului, ci doar pentru a-l ține sub control; Pr. prof. Ioan Rămureanu, *op.cit.*, p. 153: „Păstrarea titlului de pontifex maximus îi da dreptul și posibilitatea de a supraveghea și a ține în frâu păgânismul, în interesul creștinismului însuși. Dacă împăratul lăsa acest titlu unui păgân, își ridica în el un rival periculos, care ar fi putut căuta să restabilească situația de mai înainte, în favoarea păgânismului, încă puternic, prin numărul adepților lui, prin influența și situația multora din ei”.